

Prof. dr Vojin Dimitrijević*

ZAŠTO STUDIRATI PRAVO?*

Za ozbiljne mlade ljude odluka o tome šta će studirati nije laka. Naravno, njena težina se precenjuje zato što je u očima mnogih to potez koji opredeljuje ceo život. To nije sasvim tako jer se čovek može baviti mnogo čime što nije definisano njegovim visokoškolskim studijama, a i studije mogu biti takve da mu otvaraju brojne mogućnosti, uključujući i novo usmerenje i naknadno otkriveni talenat, kojih u tim kritičnim godinama nije bio svestan.

Oni koji su se odlučili da studiraju prava, bilo da su to učinili posle zrelog razmišljanja, bilo da su drugi razmišljali za njih, ili su se prepustili stihiji i predrasudama, u našoj sredini suočavali su se i sa specifičnim dilemama i uvreženim mišljenjima.

Najpre treba bez okolišenja i zazora reći da je pravna profesija u Srbiji izgubila mnogo od svog ugleda. Za to su krive kako okolnosti tako i ljudi koji su važili za pravnike ili su se takvima predstavljali. Ako se malo vratimo u prošlost, uključujući tu i moju generaciju, mišljenje o pravnicima bilo je nekada u samom vrhu potcenjivanja i sažaljenja. Studije prava su važile za lake. Pošto nisu skupe, a kako je država često morala da sklanja s ulice besposlene mlade ljude, pravni fakulteti su primali mnogo više kandidata od drugih fakulteta i imali su niže kriterije. Oni nisu bili opremljeni za sistematski grupni rad, časovi nisu bili obavezni tako da su se te škole pretvorile u fabrike ispita koji su se polagali u sve više rokova. Tako je nastala priča, koju su nažalost podržavali i nastavnici drugih visokih škola, da su studije prava pribežište onih koji nisu uspeli da se upišu na neke bolje i unosnije studije. Reč „unosnije“ ne koristim slučajno, jer je u doba socijalizma nastalo uverenje, koje kod nekih roditelja, tetaka, ujaka i strina još uvek traje, da je diplomirani student prava osuđen na niske prihode i sivu birokratsku egzistenciju. Pri tom se predviđalo da su studije prava, bar kod nas, koncipirane tako da diplomirani pravnik može da obavlja širok krug poslova i da prema tome manje rizikuje da se opredeli za nešto što ga vodi skoro izvesnoj nezaposlenosti. Na to ću se još vratiti.

Kada su mogućnosti zapošljavanja počele da se popravljaju i kada je, na primer, advokatska profesija došla u bolji materijalni položaj, kada su privatni

* Redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu

** Reč izgovorena na otvaranju školske godine 2011/2012.

privredni subjekti, i domaći i strani, morali da potraže pomoć u nepreglednoj šumi starih i novih propisa, pojavilo se novo uopštavanje. Tačno je, mislilo se, da diplomirani pravnik neće nužno biti siromašak ali će zato biti doveden u situaciju da se bavi mutnim poslovima ili da zastupa one koji se takvim poslovima bave. U tome će možda biti para i dobrog života, ali ne i intelektualnog i društvenog sjaja i zadovoljstva. To je ono mesto gde je doprinos samih pravnika snižavanju ugleda svoje profesije bio najveći. Pravnici proizvedeni na raniji način i po ranijim stereotipima nisu se potrudili da ovaj stereotip promene. Veliki advokati, koji su nekada u Srbiji i Jugoslaviji zauzimali visoko mesto u društvenoj hijerarhiji i bili cenjeni intelektualci, nisu se – sem časnih izuzetaka – ponovo pojavili, a advokatske komore, ako su se uopšte oglašavale o širim pitanjima, borile su se samo za materijalni položaj svojih članova uz poneki gromoglasni patriotski dodatak koji je trebalo da ih približi vlastima.

Ako se ovoj temi priđe iz jednog drugog ugla, onda je objašnjenje u tome što je pravo izgubilo svoju dublju, reći ćemo filozofsku, dimenziju, i što većina pravnika ne razmišlja o tome koja je funkcija prava, kako se pravo stvara, zašto se poštuje, čemu služi i kako se tumači.

Ovo bekstvo od suštine objašnjivo je, međutim, i zbog bojazni da se ideološki ne pogreši. I pored svih udaljavanja od lenjinističke verzije marksizma, neke velike istine su se vrtele po udžbenicima i ponavljane su na ispitima. Jedna od njih je tobožnja marksistička definicija prava, dospela ovamo preko Staljinovog tužioca Andreja Višinskog, prema kojoj je pravo *volja vladajuće klase*. U ovu definiciju niko nije ozbiljno verovao, ali se često ponavljala, kao što se mnogo stvari u ideologiziranim društvima ponavljaju reda i mira radi.

Izlaz iz ove vrste zbunjenosti, koja se opet pogoršava time što se klasno zamenjuje nacionalnim, može se jednostavno naći i bez inače intelektualno dragocenog proučavanja raznih shvatanja o pojmu prava. *Funkcija prava jeste, vrlo jednostavno, smanjivanje neizvesnosti i omogućavanje ljudima da s izvesnom merom pouzdanosti predviđaju, planiraju i žive svoj život.*

Jedno od najboljih objašnjenja funkcije pravnih normi i drugih dogovorenih i prihvaćenih pravila uopšte dao je Tomas Šeling. Nije reč o nemačkom filozofu Fridrihu Šelingu već o dobitniku Nobelove nagrade za ekonomiju koji se, pored ekonomije, naročito bavio teorijom igara i proučavanjem društvenih sukoba. U svojoj poznatoj knjizi *Teorija konflikata* saopštio je niz eksperimenata koje je sproveo u nastojanju da utvrdi kako se mogu izbeći nepotrebni, nekorisni i katastrofalni sukobi (o ovome bar nešto znamo). Teorija igara upućuje Šelingu na to da će izgledi za rešenje biti veći ako sve strane poštuju neke čvrste tačke ili bar smatraju da ih i drugi partneri uvažavaju. To počinje jednostavnim istraživanjima o tome kako će članovi iste porodice postupati ako se izgube na javnom mestu. Proces stupanja u kontakt tada se može opisati neprekidnim ponavljanjem pitanja koje otprilike glasi: „Šta ona misli da ja mislim da ona misli da ja mislim da on misli da ja mislim...“ i tako u nedogled. U situacijama kada takvih čvrstih tačaka u društvu ima malo,

pravo počinje da dobija dopunski veliki značaj, čak i kada o pravnom poretku ne postoji visoko mišljenje.

Tako se, na primer, smatra da je posle smrti Fransiska Franka Španija izbegla reprizu krvavog građanskog rata od 1936. do 1939. godine zahvaljujući jednoj ustavnoj promeni kojoj su se isprva mnogi podsmevali. Naime, pred Frankovu smrt u Španiju je bar formalno vraćena monarhija i za budućeg kralja označen je Huan Karlos, u očima mnogih bezazleni plejboj. Međutim, kada je Frankovom smrću nastao vakuum, kada su frankističke stranke i druge pristalice krajnje desnice ostale još uvek jake i kada je zavladao panika od novog građanskog rata, jedina čvrsta tačka postao je ustav, sve s Huanom Karlosom. Kriza je izbegnuta i sve političke snage su se sporazumele oko uglednih ličnosti koje će napisati novi ustav. Naravno, Španija je imala sreću – potcenjeni Huan Karlos bio je dorastao zadatku i nije se našao na strani nekoga ko bi pokušao s nasilnim metodama. Moglo se pak desiti da se novi kralj ponaša neozbiljno, neodgovorno i glupo. Stoga ovaj primer ne treba shvatiti doslovno (recimo kao zagovaranje monarhije) ali treba prihvatiti pouku o čvrstom osloncu koji pruža pravo.

Drugi su istraživači utvrdili da se ljudske konfrontacije mogu podeliti na svađe, igre i debate. Svađa je iracionalno izlivanje gneva, u igri je reč o raspodeli dobitka, a debata je rasprava u kojoj treba utvrditi istinu. Pravnička logika je primer debate u kojoj učesnici mogu poći od raznih, pa i suprotstavljenih sklonosti, želja i interesa, ali *poštuju ista pravila*. To je već prvi korak ka rešenju. Pored toga, pravo nije samo skup materijalnih pravila nego i pravila o postupku. *Ona pravnika uče skromnosti*. Bez obzira na to koliko pametan bio, ili mislio da jeste, *pravnik mora da poštuje rezonovanje onoga ko je nadležan* i da zato argumentiše nizom odluka sudova i drugih instanci.

Pravnik mora da bude i saradnik zakonodavca. Ne samo u nomotehničkoj ulozi čoveka koji formuliše ono što mu vlada naloži, već kao *kritičar postojećeg prava*. Zavisno od teorijskog stava koji zauzima, on može da bude pozitivista i da samo predlaže promene i poboljšanja, ili da bude naturalista i da poziva na nepoštovanje lošeg prava. I za jedno i za drugo on mora da poznaje društvo u kome deluje.

Nadam se da ova saznanja koja, kao što sam rekao, ne potiču samo od pravnika već od ozbiljnih istraživača društva i politike mogu da nađu primenu i kod nas. Pravnik stoga ne može da bude samo tehnički specijalista i da neprekidno žvače i prežvače pozitivne pravne norme, već mora da raspolaže širim znanjima o društvu i vremenu u kome deluje, bez obzira na to da li je reč o međunarodnom društvu (koje inače zovemo međunarodna zajednica) ili o stanju i odnosima u sopstvenoj sredini. Otuda u Srbiji još od XIX veka postoji i jedna dobra tradicija, a to je da pravni fakulteti nikad nisu bili tehničke pravničke škole, već su studentima nudili i znanja iz drugih društvenih oblasti, bez kojih bi oni operisali u praznom prostoru. I pored napora raznih reformatora koji su pravne fakultete pokušali da „čiste“ od istorije, ekonomije,

sociologije i međunarodnih odnosa, ovo se shvatanje u suštini održalo. Pravni fakultet Univerziteta Union ostao je čvrsto na toj poziciji i nastoji da obrazuje pravnike širih pogleda koji će biti u stanju da ostvare svoju ulogu u društvu i neće se kolebati da li da budu samo sudije ili samo advokati, već učesnici u procesu prilagođavanja i unapređenja društva radi postizanja najšire dobrobiti.

Nažalost, pošto dugo predajem i ispitujem, dužan sam da kažem i sledeće – ono što je modernom pravniku u Srbiji potrebno ne može se naučiti samo na časovima niti pročitati samo u udžbenicima. Studirajući pravo, čovek nastoji da postane intelektualac te mora da traži druge dostupne izvore obaveštenja, saznanja i duhovne inspiracije. On ne sme, kao što se nažalost događa, prenebreći i knjige koje nisu preporučene u literaturi, a pogotovu smatrati da je dovoljan udžbenik (iz koga po mogućstvu treba izbaciti što više „dosadnih strana“ koje nisu pokrivenne ispitnim pitanjima). Pravnik mora da čita i beletristiku jer je jezik njegovo glavno oružje, a taj se jezik najbolje uči od dobrih pisaca koji ne moraju biti pravnici. Ako se već sve manje čitaju knjige, postoje na internetu i u vizuelnim medijima toliki sadržaji koji ne smeju da ostanu nezapaženi. Sve to, ponavljam, fakultet ne može da pruži i pored najbolje organizacije i najboljih nastavnika. Ako se za vreme studija ne iskoriste sve prilike za šire obrazovanje, onaj ko to čini osuđuje sebe da uđe u stereotip pravnika budžaklije i čate i da sam doprinese tome da se ispuni loše čiftinsko proročanstvo o kome sam govorio na početku.